

література XIV-XVI ст. / Автор вступ. статті і ред. В. П. Микитась. – Київ, 1987; Українська література XVII ст. / Автор вступ. статті, упор. і прим. В. І. Крекотень. – Київ, 1987; Українські гуманісти епохи Відродження: Антологія. – Кн. 1, 2. – Київ, 1995; Хрестоматія давньої укр. літератури (до кінця XVII ст.) / Упоряд. акад. О. І. Білецький. – Київ, 1967.

Література: Возняк М. С. Історія української літератури: У 2-х кн. – 2-ге вид., випр. – Львів, 1992. – Кн. 1. – С. 461-530; Його ж. Письменницька діяльність І. Борецького на Волині і у Львові. – Львів, 1954; Гудзяк Б. Криза і реформа. Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії. – Львів, 2000; Завитневич В. З. “Палинодия” Захарии Копистенского и её место в истории западнорусской полемики XVI-XVII вв. – Варшава, 1883; Загайко П. К. Українські письменники-полемісти кінця XVI – початку XVII ст. в боротьбі проти Ватикану і унії. – Київ, 1957. – С. 3-60, 80-85; Копержинський К. Український письменник XVI століття. Василь Суразький // Наук. зб. за рік 1926. Записки наук. т-ва в Києві (тепер іст. секція ВУАН). – Київ, 1926. – Т. 21. – С. 38-72; Кравченко О. Полемічна література передунійного періоду: події, проблеми, постанови (православна перспектива) // Зб. праць ювілейного конгресу. – Мюнхен, 1988-1989; Кралюк П. Мелетій Смотрицький і українське духовно-культурне відродження кінця XVI – початку XVII ст. – Острог, 2007; Махновець Л. С. Сатира і гумор укр. прози XVI-XVII ст. – Київ, 1964; Микитась В. Л. Український письменник-полеміст Михайло Андрелла. – Ужгород, 1960; Плохій С. Наливайкова віра: Козацтво та релігія в ранньомодерній Україні. – Київ, 2006; Франко І. Я. Життя й літературна діяльність Іпатія Потія // Збір. творів у 50 т. – Київ, 1983. – Т. 39. – С. 508-533; Його ж. Іван Вишенський і його твори // Збір. творів у 50 тт. – Київ, 1981. – Т. 30. – С. 7-211; Яременко П. К. “Пересторога” – український XVII ст. – Київ, 1963; Його ж. Іван Вишенський. – Київ, 1982; Його ж. Мелетій Смотрицький: Життя і творчість. – Київ, 1986; Його ж. Памфлети Клірика Острозького – українського письменника-полеміста кін. XVI ст. // Наук. зб. Дрогобицького пед. інту. – Дрогобич, 1962. – Вип. 7. – С. 117-122; Його ж. Український письменник-полеміст Христофор Філалет і його “Апокрисис”. – Львів, 1964.

Сергій Бабич

Літописець острозький

Умовна назва літописного зводу першої половини XVII ст., дійшов до нашого часу в кількох редакціях, охоплює події 1500-1636 рр. (в інших редакціях – 1500-1621 або 1494-1649). На першому аркуші літопису є назва “З кроніки Бельського речі потрібні вибрані...”. Ядро пам’ятки найкраще зберегла харківська редакція. У першій частині (1500-1592) вона ґрунтується на “Хроніці Польщі” М. та Й. Бельських, а в другій (1597-1619) – на власну інформацію автора. Останній був українським православним шляхтичем, який творив в Острополі (маєтності *Острозьких*), нотуючи дані насамперед з історії Волині, частково Галичини, історії Лівонської війни, боротьби українського народу проти турецько-татаро-ногайської агресії. У цій частині виявляється близькість до кількох українських літописів першої половини XVII ст. (Київського, Львівського, Яна Біньвівського), що свідчить про використання ними спільного джерела – очевидно, стислого Галицько-Волинського літопису, створеного не пізніше 1615-1619 років.

Після 1621 р. ядро пам’ятки було доповнене якоюсь духовною православною особою розповіддю про відмінність між православними й католиками у питанні про походження Святого Духа. Тут було використано твір відомого італійського хроніста XVI ст. Ц. Баронія.

Потім, у 30-х рр. XVII ст., пам’ятка була значно перероблена і доповнена, зроблено продовження, яке охоплювало події 1621-1636 років. Новий автор-творець проживав в Острозі, був духовною особою, можливо, вчився або викладав в ОА. Був близьким до відомого церковного та культурного діяча України, острозького протопопа *Івана Березжанського*, який відзначався непримиренною боротьбою проти експансії католицизму та унії.

СВОДНИКЪ ВЪСКОГО РЪЧІИ
 ПОТРЕСНИИ БЫВРАНИ. ЛѢТА ШРОТВА ХВА ДФ. МОСКВА СѢ
 ВЕРЬ ЗЕМЛЮ ВЪАЛА. ПХТИВЛЬ. ДАРОГОСЖЕ. ТАРОВЕЦЬ. ІИ
 НИШИ МѢСТА. РО ДФФ. МХРЬ ПОЧАЛИ ШКОДИТИ ШКОЛО СМНІТ
 ТОГОЖЕ РОІКЪ КНАЗЬ БЕЛІИИ МОСКОВСІИ. МѢСТА ЗАЦНОГО
 ИСАИЯНО ПЕКОВА ШКОСТИНИЦАМИ ДОСТАЛЪ. ИЗВОНЪ БЕ
 ЛІИИ. КОТРИМЪ НАКСТАЛЪ ЗВОНЕНО ДО МОСКВИ ШПРО
 ВАДИЛЪ. ТОГОЖЕ РОІКЪ ДРУТІАНА ЗЕМЛИ БЕЛІКОЕ ОУЦІИ ГРА
 ДЪ. ІМЕ САСЕТА ЦЕГАРИ ДЪРЕСІИ ЗМѢСТА ВЫПРОВАДИШИ
 СА ПОВНАМЕТЫ ВПОЛО МЕШКАЛА. ТАІСЪ ТЕМЕ НККОСИТ
 ВДАЛМАЦІИ. ИВЕВЛОЩЕХЪ. АНЪ МѢСТА ЗАПАДАЛИСА ЧЕХ
 ДОБАНІЕМЪ. РО ДФІ. ТАТАРИ ПОРАЖЕНО ПОДЪІШНЕВЦЕ.
 ДФІ. ПОДАЛСА СМОЛЕНЕСІИ МОСКВИ. ТОГОЖЕ РОІКЪ НА
 КРОПІВНИ НАШИ ПОРАЗИЛИ МОСКВЪ П. РО ДФІ. СВОСТЕЦА
 ЧФРАЦІИ МИРЪ КРОЛЕВОЕ СОУЧИ ЗАІСНЪА ІЛІЮ ШЕСТРОЗНОГО
 ПОШЛА. РО ДФІ. ТАТАРЕ БХУКІЕ ШИРХТИНЪЕ НАПРИМЪ
 РЪЕ КСАИ. ТОГОЖЕ РОІКЪ МЦА ГРАДНА. ЗНОВЪ ПОМЕТИ БОМЪ. И
 ЗГІНІКОВЪ ІЛЕСТАЧО. ІСАМЕНЕ КІТАРІИАН. ВТОІМЪ ПОТРЕСЪ
 ПОМЕТИ БОМЕ ВНІСЪ КНАЗА КОСІЕНТИНАЪ КНАЗЬ РОМАНИЪ ЗРН
 НЪАЪ. ТОГОЖЕ РОІКЪ ОУВЕЪ ПЕТРИСАВЪ ВЫПОРІВАЛЪ. ІЦЕВА
 ТЪРЕСІИ СЕЛМЕРІІО. ЕРІПЕ. ІАРАКІЮ КЪАНШИ. ОУКОСТАНИ
 КОПЛОУЗДО. ТОГОЖЕ РОІКЪ ЦАРЬ ПЕРЕКОВОСІИ. КАГАКЕСІИ ТА
 ТАРЕЪ ПОБЕДЕ ПОДНАТЬ. РО ДФІ. БИТВА БОІСАЛІСА. КНАЗЬ
 КОСТАНТИНЪ ЗІІШИМИ ПАКІ ОУХАЛЪ НАЗАМОСІИ СОСАЛІСІИ
 ПРЕТАТАРИ. НАШІ ХАНЕСА БЫЛО Е. АТАТАРЕСОВА П ІСРДІСА
 ПОПЫСАЛІ. РО ДФІ. КРОЛЬ АНГХІТЪ РОДНЕСА. РО ДФІ. МА
 ХМЕ ПЕРЕКОВОСІИ ЦАРЬ. ВЪАЛЪ КАЗА ПОВАСІЛІЕ КНАЗЕ МОСКВ
 ВЕСИ. ИКАСІСІВЪ БОЛШЪ ПЪ КАЗНЕВЪ НАБРАЛЪ. ТОГОЖЕ РО
 ІСЪ ЦЕГАРИ ТЪРЕСІИ БІВЛО ГОРДАЪ ЗЕМЛИ ВЕНІГЕРЕСОЪ ВЪАЛЪ.
 РО ДФІ. ТЪРЦИ ИТАТАРЕ ЗГІНІКОВЪ СПАМЛИ. ДФІ. МЦА
 АПТАГО НАДЪ ПОВІНЫ. И. ИГ. ИД. ИЕ. СМЦА МАМБЕЪ НЕШ
 КАЗАЛОСА. РО ДФІ. КНАЗІ КОСТАНТИНЪ РОДНЕСА СМЪ ВАСИ
 ЛІИ ВДХЕНЪ. ТОГОЖЕ РОІКЪ. КНАЗЬ КОСТАНТИНЪ ОУШАШИ
 ЦІИ ТАТАРЕЪ ПОБИ. ТОГОЖЕ РОІКЪ ІАРА ПЛІТВОГО ЦЕГАРА
 КОКЕСО РІМЪ ВЪАЛИ. А ІМЪ ПАПЕТИ ПЪ ІСВО ШКАПІАГА. И
 ШПЪІ ЧАСОВЪ ЦЕГАРЕ ПРЕСТАВАТИ БЕЦА. ПЪГОЖЕ РОІКЪ ДН
 ТІІИ ОУРОДИЛОСА ДГІТА. ГОЛОВА ЛВОА. ПЕРЕСІ КОСАПЪІЕ.
 СЕРЫІМСТАЛО ЗХСАМИ. ГОЛОВО СТРАШНЪІ РИЧЪЧІ. ЖІВЪ БІ
 ПОВІ. И. РО ДФІ. БИТВА БЫЛА ЗКОЛОХИ ПОШКЕРТИНО. ФІВ.

Після *Острозької трагедії 1636 р. Бережанський* та чимало інших діячів православної церкви були змушені покинути Острог.

Сам *Бережанський* став київським протопопом і помер у Києві в 1642 році. Разом із ним Острог покинув і невідомий автор Л., через що і припинив свою літописну працю. Цей невідомий автор був талановитим істориком, блискучим письменником-полемістом, творцем яскравих публіцистичних оповідей про київського митрополита св. Петра Могилу, полоцького архієпископа *Мелетія Смотрицького*, про вбивство полочанами Йоасафата Кунцевича, про князя Корецького – відступника від православ'я, про гонительку православ'я *Анну-Алоїзу Ходкевич*, княгиню *Острозьку* тощо. Він же виявляє великий інтерес до історії Острога, фіксує різні дивовижні і надприродні явища. Завдяки цьому літописець у цій своїй найповнішій редакції був названий Острозьким. Невідомий автор співчував визвольній боротьбі українського народу і проти гніту Речі Посполитої, і проти агресії Османської імперії. Можна відзначити також близькість автора, який, очевидно, був певний час ченцем монастиря св. Юрія в Любартові, до ігумена цього монастиря – Кирила, пов'язаного з цілою низкою культурних діячів України першої половини XVII століття.

Відома також скорочена редакція Л., яка охоплює події 1494-1649 рр. і має умовну назву “Крехівської кроніки”.

Л. був виданий спочатку в 1951 р. російським істориком, джерелознавцем і археографом М. Тихомировим (1893-1965), а вдруге його видав разом із Львівським літописом як складову частину у двох виданнях своєї джерелознавчої монографії 1971 р. київський дослідник Олександр Бевзо (1901-1981).

Публікації: Бевзо О. А. Львівський літопис та Острозький літописець. – Київ, 1970; Крижановський А. Руська “Кройника” з 17 в. // Записки

Наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Львів, 1904. – Т. 62; Методические указания к изучению курса “Источниковедение истории СССР” / Состав: Н. П. Ковальский, Ю. А. Мыщук. – Днепропетровск, 1984. – С. 49-60; Острожский летописец // Исторический архив. – Москва, 1951. – Т. 7. – С. 236-253; Острозький літописець // Між двох вогнів. – Київ, 1996. – С. 376-393; Розанов С. Кройника 1636 року // Український науковий збірник. – 1915. – Вип. 1. – С. 21-29; Тихомиров М. Н. Малоизвестные летописные памятники.

Література: Кралюк П. Острозький літописець як пам'ятка української релігійної думки початку XVII ст. // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Філософія”. – Острог, 2004. – С. 81-94; Його ж. Острозький літописець як українська писемна пам'ятка початку XVII ст. // Наукові записки. Серія “Історичні науки”. – Острог, 2006. – С. 189-199; Мыщук Ю. А. Украинские летописи XVII века. – Днепропетровск, 1978. – С. 39-51.

Юрій Мицик

Лукаріс Кирило (* 6. 11. 1572, м. Кандія, Крит – † 2. 07. 1638, м. Константинополь)

Видатний діяч Східної Церкви, протосингел Александрійського патріарха, Александрійський (1602-1621 рр.) і Константинопольський (1621-1638 рр.) патріарх, учасник православного Берестейського собору 1596 р., після 1596 р. – один із трьох екзархів Київської митрополії, мученик за віру. Відзначився тісними зв'язками з Київською православною митрополією та Московським патріархатом (з 1589 р.), а також із протестантами.

Навчався у Венеції і Падуї, 1593 р. висвятився, 1594 р. посів місце протосингела Александрійського патріарха *Мелетія Пігаса*, який скерував його на Русь. Близько середини 1594 р. Л. із листом *М. Пігаса* до князя *В.-К. Острозького* прибув до Острога, де спочатку отримав посаду вчителя грецької мови. Можливо Л. навчав в Острозі *М. Смотрицького* латинської і грецької мов. За дея-